AHKÂF

٤٦﴾ سُورَةُ الْاَحْقَافِ

Buna «Ahkâf» sûresi denir. Mekkîdir. Bir iki âyetinin Medenî olduğuna dâir de bir rivayet vardır ki «﴿قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ﴾. ﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ﴾» âyetidir.

Âyetleri - Kûfîde otuz beş, diğerlerinde otuz dörttür. Ihtilâf «حٰمٓ» dedir.

Kelimeleri - Üçyüz kırk dörttür.

Harfleri - İki bin üçyüzdür.

Fasılası - م ۰ ن harfleridir.

« وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ » âyeti dolayısiyle bu ismi

almıştır ki bir mevkı' adıdır. Bak

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ حٰمٓ ﴿٢﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ
﴿٣﴾ مَاخَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَابَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ
مُسَمًّىۜ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّآ اُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴿٤﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ
مَاتَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ
شِرْكٌ فِى السَّمٰوَاتِۜ ايتُونِى بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هٰذَآ اَوْ اَثَارَةٍ مِنْ
عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴿﴾

Sh:»4334

﴿٥﴾ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَنْ لَايَسْتَجِيبُ لَهٗٓ

اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ وَاِذَا حُشِرَ
النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ اَعْدَآءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٧﴾ وَاِذَا
تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ
هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٨﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا
تَمْلِكُونَ لِى مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفٰى بِهِ
شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ قُلْ مَاكُنْتُ
بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَآ اَدْرِى مَايُفْعَلُ بِى وَلَا بِكُمْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا
مَا يُوحٰى اِلَىَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٠﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ
كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِىٓ اِسْرَآئِيلَ
عَلٰى مِثْلِهِ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَايَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿﴾

Meali Şerifi

حٰمٓ 1 Bu kitabın ceste ceste indirilmesi azîz, hakîm Allahdandır 2 Biz o Gökleri ve Yeri ancak hakk ile

ve müsemmâ

bir ecel ile yarattık, küfredenler ise inzar edildikleri şeylerden alındırmıyorlar 3 De ki: şimdi baksanız a şu sizin Allahın berîsinden yalvarıb durduklarınıza, gösterin bana onlar Arzdan hangi cüz'ü yaratmışlar, yoksa onların Göklerde mi bir ortaklıkları var? Haydin bana bundan evvel bir kitab yâhud ılimden bir eser getirin eğer sadıksanız 4 Hem o kimseden daha şaşkın kim olabilir ki Allahı bırakır da kendisine Kıyamete kadar cevab veremiyecek kimselere duâ eder onlar ise onların duâlarından gafildirler 5 Nâs toplanıp haşrolunduğu vakıt da onlara düşman olurlar ve ıbâdetlerini inkâr ederler 6 Karşılarında âyetlerimiz açık açık, parlak parlak okunurken de o küfredenler dediler ki hakka, kendilerine geldiği zaman: bu parlak bir sihir 7 Yok, iftirâ etti mi diyorlar? De ki: ben onu iftirâ ettimse siz beni Allahdan kurtaracak hiç bir şey'e mâlik olamazsınız ve o sizin neye yaygara edip durduğunuzu pek âlâ bilir, ona benimle aranızda şâhid o yeter, hem de gafûr, rahîm o 8 De ki: ben Peygamberler içinden bir türedi değilim, bana ve size ne yapılacağını da bilmiyorum, yalnız bana gönderilen vahye ittiba' ediyorum, ben başka değil, açık bir nezîrim 9 De ki: şuna vicdanınızda bir re'y edindiniz mi? Eğer bu, Allah tarafından da siz ona küfrettinizse ve Benî İsraîlden bir şâhid onun misline şehadet edip iyman getirdi de siz kibretmek istedinizse? Şübhe yok ki Allah zâlimleri

doğru yola çıkarmaz 10

4. ﴿اَثَـارَةٍ مِنْ عِلْمٍ﴾ Ilmden bakıyye kalmış bir eser, evvelki Peygamberlerin ılimlerinden kalma me'sur bir ılim, yâhud toz üstüne bir yazı. 9. ﴿قُلْ مَـاكُنْتُ بِدْعًـا مِنَ الـرُّسُلِ﴾

-

BİDİ', BİD'AT, âdette hiç örneği geçmemiş, yeni türemiş, türedi, ya'ni ilk olarak Peygamberlik iddia eden, yâhud hiç bir Peygambere benzemiyerek kendi kendine Allahın izni olmaksızın bir takım örneksiz şeyler ibda'

Sh:»4336

edecek bir mübdi' değilim. 10.

﴿وَشَهِدَ شَـاهِدٌ مِنْ بَـنِىٓ اِسْرَآئِـيلَ عَلٰى مِثْلِه فَـاٰمَنَ﴾ Beni İsraîlden bir şâhid de onun misline şehadet edip iyman getirir de - buradaki « مِثْلِه » zamîrinde iki vecih vardır. Biri Kur'ana biri de Peygambere raci' olmasıdır. Kur'anın Tevrat gibi Allah kitabı olduğuna, yâhud Hazreti

Peygamberin Musâ gibi bir Peygamber olduğuna şehadet ederek iyman eyler de. Sûrei Bakarede tafsıyli geçtiği üzere Tevratta Hazreti Peygamber, Hazreti Musâya « نَبِيًا مِثْلَكَ » diye Musânın misli bir Peygamber olmak üzere tavsıf buyurulmuş idi. Beni İsraîlden böyle şehâdet ile iyman eden şahid de cumhurun kavline göre Abdullah ibni Selâm radıyallahü anhtir. İmamı Şa'bî gibi ba'zıları şâhidden murad Hazreti Musâ olduğunu söylemişlerdir ki mukaddema haber vermiştir. İbni Cerîr ve daha sâirlerinin rivayetlerine göre Sa'd ibni Ebi vakkas radıyallahü anh demiştir ki: Resuli ekrem sallallahü aleyhi vesellemi «Yer yüzünde yürüyen bir kimse hakkında o ehli Cennettir» derken işitmedim, Abdullah ibni selâmdan başka ki « وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِيٓ اِسْرَآئِيلَ عَلٰى مِثْلِه » de onun hakkında nâzil oldu اهـ. Sûre Mekkî, Abdullah ibni Selâmın iymanı ise Medinede vaki' olduğu cihetle bu surette bu âyet gayb haberlerinden demek olur. Lâkin balâda işaret olunduğu üzere ba'zıları Sûre, Mekkî olmakla beraber bu âyetin medenî olduğunu söylemişlerdir. Hasenden rivâyet olunur ki şöyle demiştir: bana şu vasıl oldu: Abdullah ibni Selâm islâma girmek istediği zaman ya Resulallah dedi: Yehûd bilir ki ben onların ulemasındanım. Babam da onların ulemasından idi, halbuki şimdi ben şehâdet ediyorum ki sen Allahın hak Resulüsün ve onlar seni Tevratta yazılı bulurlar. Şimdi filâna filâna ve daha Yehûdîlerden adlarını saydıklarına adam gönder ve beni evinde gizle de onlara benden ve babamdan sor, çünkü onlar sana benim kendilerinin en âlimi olduğumu, babamın da en âlimlerinden

Sh:»4337

bulunduğunu şübhesiz söyliyeceklerdir, ben de o vakıt çıkarım, senin Resulullah olduğunu ve onların seni yanlarındaki Tevratta yazılı olarak buluyor idiklerine ve hakikaten senin hidayet ve hak din ile gönderildiğine şehadet ederim. Resuli ekrem sallallahü aleyhi vesellem de öyle yaptı, onu evinde gizledi, Yehudîleri çağırttı, yanına girdiler, derken Resulullah sallallahü aleyhi vesellem buyurdu ki «sizin içinizde Abdullah ibni Selâm nedir?», «kendisi de dediler: bizim en âlimimiz, babası da «o halde o müsliman olduysa ne dersiniz?», «olmaz» dediler, üç kerre tekrar ettiler, bunun üzerine çağırdı, o da çıktı, sonra «

اَشْهَدُ اَنَّكَ رَسُولُ اللّٰهِ وَ اَنَّهُمْ يَجِدُونَكَ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ وَ اَنَّكَ بُعِثْتَ بِالْهُدٰى وَ دِينِ الْحَقِّ

» dedi, deyince Yehudîler biz senden bunu beklemezdik ya Abdullah ibni Selâm dediler, küfredecek çıktılar. Allah azze ve celle de bunu indirdi: «

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِى اِسْرَآئِيلَ عَلٰى مِثْلِهِ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ الآية

» Buna dâir daha diğer rivayetler de vardır. Bununla berâber Mesruk da demiştir ki bu Abdullah ibni Selâm hakkında

nâzil olmadı, Mekkede nâzil oldu, Abdullah ibni Selâm ise Medînede müsliman oldu. Bu ancak Resulallahın kavmına karşı bir ıhtıcacdır. Tevrat Kur'an gibi Musâda Muhammed gibidir sallallahü aleyhima vesellem. Onlar Tevrata ve Peygamberlerine iyman ettiler de siz küfr ettiniz demektir اهـ. İbni Cerîr der ki: gerçi Mesrukun dediği tenzilin zâhirine daha uygundur. Çünkü « قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ » tarafı ilâhîden Kureyş müşriklerine karşı bir tevbıh ve Peygamberi için onlar aleyhine bir ihticac siyakındadır. Bu âyette makablindeki âyetlerin nazîridir. Onlar da ne Ehli kitabın ne de Yehudun zikri geçmediği gibi mukaddema zikri geçenlerden kelâmın tahvîline delâlet eder bir karîne de görülmüyor. Fakat Resulullahın Eshabından bir cemaatten bununla Abdullah ibni Selâm kasdedilmiş olduğuna dâir haberler varid olmuştur. Ve Ehli te'vîlin ekserisi de bunun üzerine yürümüştür. Bunlar ise Kur'anın ma'nâlarını

Sh:»4338

ve nüzulünün sebebini ve ne murad olunduğunu daha iyi bilirler. Buna göre şâhid, Abdullah ibni Selâm, tevbıh olunan muhatablar da ma'şeri Yehûd olmuş oluyor اهـ. Yalnız Taberînin «mukaddema zikri geçenlerden kelâmın tahvîline delâlet eder bir karîne görülmüyor» demesinde nazar vardır. Zira bir kerre

başta « وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّآ اُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ » buyurulmakla kelâmın asıl sevkı mutlak kâfirler hakkında olduğu gösterilmiş, sonra da iki « قُلْ اَرَاَيْتُمْ » hıtabı ile bunların iki kısmına işaret olunarak evvelkisinde müşriklere ikincisile de diğerlerine yâhud mecmuuna hıtab yapıldığı anlatılmıştır. Demek ki hem asıl siyakın vahdeti muhafaza edilmiş hem de iki kerre « قُلْ اَرَاَيْتُمْ » buyurulmakla bir tahvîli hıtab karînesi de verilmiştir. Binâenaleyh ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَايَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ﴾ - evvel emirde Yehude muntabık olmakla beraber mehfum ı'tibariyle hepsinden eamdır. Bu cümle, şartın cevâbı makamına kaimdir. Ya'ni öyle olunca siz zulmetmiş olursunuz hidayete iremezsiniz. Çünkü...

﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَاسَبَقُونَآ اِلَيْهِ ۭ وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهٖ فَسَيَقُولُونَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١٢﴾ وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةً ۭ وَهٰذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۠ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِينَ﴿﴾

﴿١٣﴾ اِنَّ الَّذينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٤﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ
خَالِدِينَ فِيهَا جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ وَوَصَّيْنَا
الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا
وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ
سَنَةً قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنٓى اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتٓى اَنْعَمْتَ عَلَىَّ
وَعَلٰى وَالِدَىَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِى
اِنِّى تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنِّى مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ
نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِى
اَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِى كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٧﴾
وَالَّذِى قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ لَكُمَآ اَتَعِدَانِنٓى اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ
الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِى وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ
حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ﴿﴾

﴿١٨﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِى اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٩﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ ﴿٢٠﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ ؕ اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا ۚ فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿﴾

Meali Şerifi

Bir de küfredenler, iyman edenler hakkında dediler ki: eğer o bir hayr olsa idi bizden evvel ona koşmazlardı, bununla muvaffak olamayınca da şöyle diyecekler: bu eski bir yalan 11 Onun önünden Musânın kitabı var; bir imam ve rahmet, bu da tasdıklayıcı bir kitab, Arabca dilli, zulm edenleri inzar için ve muhsinlere müjde 12 Rabbımız Allah deyip de sonra doğru gidenler, her halde onlara bir korku yoktur ve onlar mahzun olmıyacaklardır 13 Onlar Eshabı Cennettir, işledikleri amellere mükâfâten orada ebedî

kalacaklardır 14 Hem biz o insana vâliydeyni hakkında ıhsan tavsiye ettik, anası onu zahmetle taşıdı ve zahmetle vaz'etti, hamliyle süd kesimi de otuz ay, nihâyet kemaline irdiği ve kırk yaşına girdiği zaman "yarab! dedi: beni öyle sevk et ki bana ve anama babama in'am buyurduğun ni'metine şükredeyim ve razıy olacağın

Sh:»4341

salıh bir amel işliyeyim, zürriyyetim hakkında da benim için ıslâh nasîb eyle, çünkü ben tevbe ile cidden sana yüz tuttum ve ben gerçek müslimanlardanım 15 İşte bunlar Eshabı Cennet içinde o mumtazlardır ki kendilerinden yaptıkları amellerin en güzelini kabullanacağız ve günahlarından geçeceğiz, bu şaşmaz doğru va'd iledir ki va'd olunmakta bulunuyorlar 16 Şöylesi ise ki: "anasına babasına of size, dedi: bana çıkarılacağımı mı va'dediyorsunuz? Halbuki benden evvel nice karnlar geçmiş; ikisi de Allaha el'eman çekerek yazık sana, iymana gel, her halde Allahın va'di haktır diyorlar da o yine diyor ki: bu, eskilerin esatîrinden başka bir şey değildir 17 İşte bunlar İns-ü Cinden önlerinde geçen ümmetler içinde üzerlerine söz hakk olmuş olan kimselerdir, çünkü bunlar hep husrana mahkûm olmuşlardır 18 Her biri için de yaptıkları amellerden dereceler vardır, bu da hiç hakları yenmiyerek bütün amellerini kendilerine temamen

ödemek içindir 19 Ve küfredenler ateşe arzolunacağı gün şöyle denir: siz bütün tayyibâtınızı (lezaizinizi) Dünya hayatınızda giderdiniz ve onlarla zevkyab oldunuz, alacağınızı aldınız, artık bu gün hakaret azâbiyle cezalanacaksınız çünkü Yer yüzünde haksızlıkla kibir taslıyordunuz ve çünkü dînden çıkıp fasıklık ediyordunuz 20

11. ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا الخ﴾ - bu da hem müşriklere hem Yehûde muhtemildir. Ekser müfessirîne göre müşriklerdir. Mü'minlerin ekserisini Ammar, Suheyb ve Bilâl gibi fukara ve zuafâdan görerek tahkır etmek ve gûya bu suretle islâmı düşürmek istiyorlar. Sa'lebî Yehûdun Abdullah ibni Selâm ve eshabı hakkında mekalesi demiştir. ﴿وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ﴾ bununla, ya'ni böyle demekle; iyman edenlere ta'netmekle muradlarına muvaffak olamayınca islâmı ve Kur'anı körletmek veya şehadeti ibtal eylemek maksadına iremeyince ﴿فَسَيَقُولُونَ هَٰذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ﴾

Sh:»4342

daha diyeceklerdir ki: bu bir ifki kadîmdir, eski uydurulmuş bir yalandır. - Ya'ni Peygamber hakkında

evvelkilerden rivayet olunan tebşirat eski bir yalandır diyecekler, yâhud islâmı inkâr etmek için dini kökünden inkâr edecekler. Demek ki istikbalin kâfirleri daha azgın olacaktır. 12. ﴿وَمِنْ قَبْلِهٖ﴾ halbuki onun önünden - ya'ni Kur'andan evvel nâzil olmuş ﴿كِتَابُ مُوسٰٓى﴾ Musânın kitabı var - bununla hem ifki kadîm demelerinin nereye kadar vardığını gösterilmiş oluyor, hem de cevabı verilmiş oluyor. Zira o öyle var ki ﴿اِمَامًا وَرَحْمَةً﴾ bir imam ve rahmet olmuş bir halde - Allahın dininde senelerce rehber, muktedabih edinilmiş arkasınca gidilmiş ve o sâyede Allah tealânın rahmetine, ni'metine irilmiş, Eğer o bir ifk, bir yalan olsa idi o feyz-ü rahmet olur muydu? ﴿وَهٰذَا﴾ ve işte bu da - ya'ni Kur'an da ﴿كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا﴾ dili Arabî olarak tasdık edici bir kitab - Musânın bir imam ve rahmet olan kitabını tasdık, onun esasındaki hakıkati isbat ve te'yid eyliyen Arabca dilli bir kitab - ki tasdıkın hikmeti de ﴿لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ zulmedenleri inzar etmek için - her kim olursa olsun kendisinden her hangi bir suretle zulum, haksızlık sâdir olanlara Allahın azâbını haber vererek akıbetin vehametini anlatmak için ﴿وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِينَ﴾ güzellik yapan muhsinlere de müjde için - şöyle ki 13. ﴿اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ - ya'ni ılmin hulâsası olan tevhid ile amelin müntehâsı olan istikameti cemedenler. « حم فصلت » de bu âyetin nazîrine bak, orada Melâike vasıtasiyle tebşir yapılıyordu, burada doğrudan doğru

15. ﴿وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا﴾ - tavsıye, bir kimseye yapması ıktiza eden bir şeyi, va'z-u nasıhat tarzında önceden söylemektir. İyman ve istikamet en birinci şiarları olan muhsinlerin şanı beyan olunurken anaya babaya ihsan bilhassa tavsıye edilmiştir. Bu tavsıye bir kaç yerde vârid olmuştur. Fakat her birinde başka bir nükte ve noktai nazarla sevkedilmiş olduğu için tekrar değil ayrı ayrı fâideyi müfiddirler. Netekim burada da « جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » münasebetiyle ihsan ve istikametin mühim bir misali olmak üzere irad buyurulmuştur. Ve rivâyet olunduğuna göre « وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِى كَانُوا يُوعَدُونَ » a kadar bu iki âyet Hazreti Ebî bekri sıddık radıyallahü anh hakkında nâzil olmuş ve bir hayli ahkâmın da esaslarını ihtiva eylemiştir. Evvelâ, ahlâkî noktai nazardan valideye üç mertebede nazarı dikkat celb olunmuştur. Birincisi, babanın tahti galebesinde olarak « والدين » tağlibi içinde, ikincisi, « حملته » üçüncüsü « وَضَعَتْهُ وَفِصَالُهُ » ile vaz'-u irda' haysiyyetleridir. Valid ya'ni baba ise yalnız « والدين » de birm kerre zikredilmiştir. Bir hadîsi şerifte beyan olunan şu mazmun ile mütenasibdir: bir adam: ya Resulallah = « من ابر » ben kime çok iylik edeyim?» Demişti, Resulullah sallallahü aleyhi vesellem buyurdu ki « امك » anana»

sonra kime? dedi yine « امك » buyurdu, sonra kim? dedi: yine « امك » buyurdu, sonra kime dedi « ابـاك » = babana» buyurdu. ﴿حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا﴾ anası onu kürh ile zahmet ve meşekkat ile yüklendi ﴿وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا﴾ yine zahmet ve meşakkat ile hamlini vaz'etti ﴿وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا﴾ hamli ve fisâli de otuz aydır - «Bakare» de « وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ » «Lokman» da « وَفِصَالُهُ فِى عَامَيْنِ » buyurulduğuna göre bu otuzun iki senesi emzirme müddeti altı ay da hamil müddeti olmuş oluyor.

Sh:»4344

Demek ki hamlin ekalli müddeti, rıdaın da ekseri müddeti gösterilmiştir. Zira bunlara kadının namusu, neseb ve hurmeti nikâh cihetleriyle pek çok ahkâmı mühimme teferru' eder. Rivâyet olunur ki Hazreti Ömer radıyallahü anhe bir kadın mürafeaya götürülmüştü ki altı ayda doğurmuştu, haddini emretti, Hazreti Alî radıyallahü anh bu âyeti ıhtar ederek had lâzım gelmez hamlin ekalli müddeti altı aydır diye ı'tiraz etti, Hazreti Ömer de tasdık eyledi. Fahruddini Razî bunu naklettikten sonra der ki, akıl ve tecribe dahi bunun böyle olduğuna delâlet ederler. Eshabı tecârib diyorlar ki: cenînin tekevvünü için mukadder bir zaman

vardır, o zaman tezauf edince cenîn harekete başlar. Bu mecmua iki misli munzamm olunca cenîn anasından infisal eyler: meselâ: cenînin hılkatı otuz günde tamam olduğunu farzedelim, bu zaman katlanıp altmış gün oldu mu cenîn hareket eder. Bu mecmua iki misli olan yüz yirmi daha artınca yüz seksen eder ki altı aydır, o vakıt cenîn infisal eder. Hılkati otuz beş günde tamam olduğunu farzedelim: o vakıt yetmiş günde hareket eder, iki misli yüz kırk daha ılâve olununca mecmuu iki yüz on gün eder ki yedi aydır, çocuk infisal eyler. Kırk gün farzetsek seksende hareket eder, iki yüz kırk günde infisal eyler ki sekiz aydır, kırk beş günde tamam olduğunu farzedelim doksan günde hareket eder iki yüz yetmiş günde infisal eyler ki dokuz ay eder. İşte tecribecilerin zikrettikleri zâbıt budur. Calînus demiştir ki: ben, hamil zamanlarının mıktarlarını çok merak ile araştırırdım bir kadın gördüm ki yüz seksen dört günde doğurdu. İbni Sinâ da kendisinin bunu müşahede etmiş olduğunu kaydeylemiştir. Demek ki hamlin ekalli müddeti Kur'anın nassına göre de, tıbbın tercibelerine göre de bir olarak altı aydır. Amma hamlin ekseri müddeti hakkında Kur'anda bir delâlet yoktur. Ebû Ali ibni sîna unvanı Şifâdan dokuzuncu mekalenin altıncı faslında demiştir ki

tamamiyle

ı'timad ettiğim mevsuk bir yerden bana baliğ oldu ki bir kadın hamil senelerinin dördüncüsünden sonra bir çocuk doğurdu, dişleri bitmişti hem de yaşadı, Eristatalisten de şöyle hikâye olunmuştur. Hayvanların vilâdet ve hamil zamanları mazbuttur. İnsandan başka ki gebe bir kadın ba'zan yedi ayda, ba'zı sekiz ayda doğurur, sekizinci de Mısır gibi muayyen beldelerden mâadasında az yaşar. Galib olan dokuzuncu aydan sonra doğmaktır. Ehli tecarib şunu da ıhtar ederler ki bervechi balâ tezâuf suretiyle beyan ettiğimiz zabıt, tahdîdî değil takrîbîdir. Ba'zan günlerde ziyâdelik, eksiklik olabilir. Sonra Razî Cenînin tamamlandığı müddeti de altı kısma taksim ederek tecribî ma'lûmatına göre kayd etmiştir ki zamanımızda buna «mebhasi rüşeym» denilmekte ve bir tasnifi mahsusa tâbi' tutulmaktadır. Nihâyet der ki altıncısında a'zalar birbirinden seçilir ve hissolunacak vechile tebeyyün eyler bunun mecmuu kırk gündür, ba'zı da kırk beş güne kadar teehhur eder. Ekalli de otuzdur. Şu halde bu tıbbî tecribeler dahi sadık masduk nebiyyi zîşanın şu hadîsinde haber verdiğine mutabıktır: «

يُجْمَعُ خَلْقُ اَحَدِكُمْ فِى بَطْنِ اُمِّهٖٓ اَرْبَعِينَ يَوْمًا = her birinizin hilkati anası karnında kırk günde toplanır.» Tecribe sahibleri derler ki. Kırktan sonraki sıkıt selâsı yarılıp da soğuk suya konulduğu zaman etrafı mütemeyyiz küçük bir şey zuhur eder اهـ. Hasılı hamlin ekalli müddeti altı ay olduğu gibi rıda' müddetinin de ekseri iki senedir. «

﴿حَمْلُهُ وَفِصَالُهُ﴾ ۰ ﴿ثَلٰثُونَ شَهْرًا﴾ » mecmuunun haberidir. Ancak İmamı a'zam

Ebu Hanîfe Hazretleri bu âyette bir de şu ma'nâ ıhtımalini nazari dikkate almıştır: hamli de fısali de otuz aydır. Bu surette hamil müddeti de otuz ay rıda' müddeti de otuz ay olmak ve ikisinin de ekseri beyan edilmiş bulunmak lâzım gelir. Hazreti Âişenin rivâyet eylediği bir hadîsi şerif hamlin ekseri müddeti iki seneden ziyâde olamıyacağını isbat etmiş olmakla hamil hakkında mezkûr ıhtımal, sakıt olmak lâzım gelirse de

fısal hakkında iki sene « حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ » kaydiyle mukayyed bulunduğu için nikâhın hurmetini ifâde eden müddeti rıda' noktai nazarından ekserin otuz ay olması şübhesi bâkîdir. Bu ıhtımali ref'edecek bir delîl yoktur. Binaenaleyh, muharrim, mübiyha tercih olunmak kaidei usuliyyesi mucebince otuz ay içinde emişenler hakkında ıhtıyaten hürmeti rıda' sabit olmak lâzım gelir. Lâkin sûrei «Lokman» da « وَفِصَالُهُ فِى عَامَيْنِ » mutlak olduğu için İmameyn bu şübheye iştirâk etmemişlerdir. Fetvâda da bu tercih olunmuştur (Fıkıhtan Hidâye ve etrafına bak). İşte babanın ananın böyle hukukundan dolayı onlara ihsân ile muâmele etmesini o insana tavsıye ettik 15. ﴿ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ ﴾ ta ki eşüddüne irdi - kuvvet ve kemal çağına irdi,

kuvveti ve aklı sağlamlaştı, bunu ba'zıları bülûğ ile ba'zıları da kühulet ile tefsir etmişlerdir. Bu şuna daha akrebdir ﴿وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً﴾ ve kırk yaşına irişti - denilir ki Peygamberler hep kırktan sonra ba's edilmiştir. Maamafih Hazreti Isâ ile Yahyanın sabavetlerinde nübüvvetleri de mevzuı bahistir: İşte tam aklını, kuvvetini toplayıb da kırkına irdiği vakıt o tavsıyeyi yerine getirerek ﴿قَالَ﴾ dedi: - Allahdan üç murad istedi. Birincisi şöyle ni'metlerine şükür niyazı: ﴿رَبِّ اَوْزِعْنِىٓ﴾ ya rab! bana öyle ilham et, öyle şevk ver ki ﴿اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ﴾ ni'metine şükredeyim - evvelâ şükrü istemesi, şükür dâima bir neş'ei ni'met ile alâkadar olduğundan evvel emirde kalbin neş'esini bulmak içindir. İşte her muvaffakıyyetin sirri de bu neş'edir, o neş'e ile dir ki rızaya uygun büyük salih ameller yapılabilir. ﴿الَّتِىٓ اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ﴾ hem bana in'am ettiğin ni'metine hem vâlideynime

Sh:»4347

- anama babama, ya'ni ni'meti dîn ve ni'meti vücud İkincisi ﴿وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ﴾ ve senin razı olacağın salih bir amel işleyeyim - « صَالِحًا » de tenvin, ta'zîm için, ya'ni büyük bir iş. Yâhud teksir için: bir çok iş, yâhud vahdeti nev'ıyye ki

ameli sâlih cinsinden Allah tealânın rızasını bilhassa câlib olacak bir nevi' amel, tâatı marzıyye. Üçüncüsü ﴿وَاَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِىۚ﴾ zürriyyetimde de benim için ıslâh nasîb et - ya'ni salâhı onlara da sirâyet ettir, içlerinde sabit kıl. ﴿اِنِّى تُبْتُ اِلَيْكَ﴾ Çünkü ben tevbe ile sana yüz tuttum - senin razı olmıyacağın fiillerden veya senin zikrinden alıkoyacak şeylerden tevbe edip sana yöneldim « وَاِنِّى مِنَ الْمُسْلِمِينَ » ve çünkü ben müslimîndenim - kendilerini ıhlâs ile senin birliğine teslim edenlerdenim. Bu iki cümle duânın sıhhati tevbe ve islâma mütevakkîf olduğuna işarettir. İbni Abbas radıyallahü anhüma Hazretleri demiştir ki: Allah tealâ Ebû Bekr radıyallahü anhın duâsını kabul buyurdu da mü'minlerden dokuz kişiyi azad eyledi ki Bilâlı Habeşî ve Âmir ibni Füheyre bunlardandır ve her ne hayir murad etti ise Allah tealâ ona yardım etti, zürriyyeti hakkında da duâsını kabul buyurdu, evlâdlarının hepsi iyman ettiler, ona hem anasının babasının hem de evlâdlarının cemi'sinin islâmı müyesser oldu. Babası Ebû Kuhâfe - Osman ibni amr ve anası Ümmül'hayr binti sahr ibin Ömer - oğlu Abdurrahman ibni ebî bekir ve onun oğlu Ebû atıyk hepsi Peygambere yetiştiler. Ve Hazreti ebî bekrin mazhariyyeti derecesi Sahabeden hiç birine müyesser olmadı.اهـ . « رِضْوَانُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ » Maamafih Eshabı kiramın hepsi böyle ihsan ve istikamet hissi ile meşbu idiler. Buna işareten buyuruluyor ki: 16. ﴿اُولٰٓئِكَ﴾

işte

Sh:»4348

bunlar - böyle bu güzel evsaf ile muttasıf olan muhsin, şâkir insanlar

﴿الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِى اَصْحَابِ الْجَنَّةِ﴾ o eshabı Cennet içinde, ya'ni iyman ve istikametleri hasebiyle

haklarında «

اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

» buyurulan ve kendilerine Kıyâmet günü havf-ü huzn olmıyan ehli Cennet içinde öyle mümtaz kimselerdir

ki kendilerinden amellerinin en güzelini kabullanırız ve günahlarından geçeriz - burada «

اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا » ta'biri hakkında müfessirînin iki kavli vardır. Birisi «ahsen», «hasen»

ma'nâsınadır denilmiş, birisi de «ahsen» den murad mubahın mâfevkı olan taâttır ki mendub ve vacibe

şamildir. Zira mubah, çirkin değil, hasendir. Lâkin ona sevab ve ıkab terettüb etmez اهـ. Fakat zâhir olan

şudur ki bunların seyyiatlarından geçilmiş olduğu gibi alel'âde hasenatları da onlara keffaret gibi olarak

Cennetteki mertebeleri en güzel amellerine göre olmasıdır. Burada Mücâhidden Taberî, Hazreti Ebî Bekirin

Ömere olan vasıyyetini nakleder şöyle ki: Hazreti Ebi Bekir Hazreti Ömeri radıyallahü anhüma çağırdı da

ona dedi ki ben sana bir vasıyyet edeceğim onu iyi hıfzedesin, Allahın gecede bir hakkı vardır, onu gündüzün kabul etmez ve gündüzün bir hakkı vardır, onu da gece kabul etmez, bizim hiç birimiz için farzı eda etmedikçe nafile yoktur. Kıyamet günü mizanları ağır gelenlerin mîzanlarının ağır gelmesi hep Dünyada hakka ittiba'ları ve onun onlara ağır gelmesi sebebiyledir. Haktan başka bir şey konmıyan bir mîzanın ağır gelmesi ise hakkıdır. Kıyamet günü mizanları hafif gelenlerin mîzanlarının hafif gelmesi de Dünyada batıla tâbi' olmalarından ve onun onlara hafif gelmesindendir. Batılden başka bir şey konmıyan bir mîzanın hafif gelmesi de hakkıdır. Görmez misin Allah tealâ Ehli Cenneti en güzel amelleriyle zikretmiştir. Onun için bir kail der ki benim amelim bunların ameline nerede irişecek? Onun sebebi: çünkü Allah tealâ onların kötü

Sh:»4349

amellerinden geçmiştir de onları ızhar etmez ve görmez misin Allah tealâ Ehli narı en kötü amelleriyle anmıştır da bir kail der ki ben amelce onlardan iyiyimdir, onun sebebi çünkü Allah tealâ onların en güzel amellerini kendilerine reddetmiştir. Görmez misin Allah tealâ şiddet âyetini rızâ âyetinin yanında ve rızâ âyetini şiddet âyetinin yanında indirmiştir ki mü'min hem ümidli hem saygılı olsun da kendi eliyle tehlükeye

atılmasın ve Allaha karşı hakk olmıyan bir kuruntuya kapılmasın.اهـ.

17. ﴿وَالَّذِى قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ لَكُمَآ﴾ - Bununla evvelki âyetin temamen zıddına, ya'ni anasına babasına ezâ edenlere intikal ile inzara geçiliyor. Mervan bunun Abdurrahman ibni ebî bekir hakkında nâzil olduğunu iddia etmiş ise de doğru değildir. Hikâye olunuyor ki: Mervan bir gün mescidde hutbesinde «ben Emîrül'mü'minînin, ya'ni Muaviyenin Yezîdi istihlâf etmesi hakkındaki re'yini güzel görüyorum, çünkü Ebû bekir de istıhlâf etti Ömer de» demişti. Bunun üzerine Abdurrahman ibni ebî bekir « اَهِرَقْلِيَّةً » ya'ni kırallık mı? Ebû bekir radıyallahü anh vallahi onu ne evlâdından birisi ne de Ehli beytinden birisi hakkında yapmadı, Muaviye ise sırf oğluna rahmet ve kerâmet yaptı» dedi. Mervan: sen « وَالَّذِى قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ لَكُمَآ » değil misin? dedi, Abdurrahman da: sen Resulullahın lâ'netlediği mel'unun oğlu değil misin? dedi, Hazreti Âişe işitti, Mervana; sen Abdurrahmana şöyle şöyle mi dedin, yalan söylemişin. Vallahi o onun hakkında nâzil olmadı, isteseydim kimin hakkında nâzil olduğunu söylerdim dedi. ﴿اَتَعِدَانِنِى اَنْ اُخْرَجَ﴾ bana çıkarılacağımı mı va'dediyorsunuz? - öldükten sonra kabirden ba'solunacağımı mı va'dediyorsunuz ﴿وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِى﴾ halbuki benden evvel nice karnlar geçmiş - ya'ni onlardan kim kabirden çıkmış ta ben çıkacakmışım? diyor ﴿هُمَا﴾ o ikisi - ya'ni

anası babası ise ﴿يَسْتَغِيثَانِ اللّٰهَ﴾ Allaha sığınıyorlar - onun böyle inkârından, cür'etinden, küfründen el'aman çekerek neûzübillah aman yarabbi diye feryad ediyorlar ﴿وَيْلَكَ﴾ yazıklar olsun sana ﴿اٰمِنْۢ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ﴾ inan iyman getir, her halde Allahın va'di haktır diyorlar. -

VEYLEK, veyl sana, aslında bizim canı çıkası, geberesi ta'birimiz gibi bir helâk duâsı olmakla beraber hakıkaten helâk için değil, azarlıyarak teşvık ve tergib için de kullanılır ki burada da maksad odur. Onun için buna yazıklar olsun sana demek daha muvafık olacaktır.

﴿فَيَقُولُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ﴾ - o, yine onları tekzib ederek, bu sizin Allahın va'di dediğiniz evvelkilerin esâtîrinden başka bir şey değildir. - Hiç aslı olmıyarak yazılmış masallardır - der. 18. ﴿اُولٰٓئِكَ﴾ işte bunlar - obirlerinin tam zıddına olarak ﴿الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِىٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ﴾ Cinn ve İnsten kendilerinden evvel geçen ümmetler içinde aleyhlerine söz

hakk olmuş kimselerdir - kavilden murad « لَاَمْلَاَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ » kelimei azabıdır. Burada « فِى اَصْحَابِ الْجَنَّةِ » nin mukabilinde olarak Eshabı Cehennemi « فِى اُمَمٍ » yukarıdaki gösteriyor ve bu âyetten Cinnin dahi İns gibi ölümü olduğu anlaşılıyor.

﴿اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ﴾ çünkü bunlar kendilerini ziyan etmiş, husrana düşmüş kimselerdir. 19. ﴿وَلِكُلٍّ﴾ ve her biri için -ya'ni şu zikrolunan iki kısımdan: Eshabı Cennet ile hâsirînden her bir kısm için ﴿دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا﴾ amellerinden dereceler var - işledikleri hayır veya şer amellere göre muhtelif dereceleri vardır

Sh:»4351

Ehli Cennetin de dereceleri muhteliftir, kavil hakk olanların da. Çünkü gerek mahiyyet, gerek tarz ı'tibariyle amelleri muhteliftir. Onun cezası olan dereceleri de ona göre muhteliftir. Bunun için buyuruluyor ki ﴿وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ﴾ bu da onlara hiç bir zulm edilmeksizin amelleri kendilerine temamen ödenmek içindir - onun için kimininki Dünyada tamamlanır, kimininki Âhırette. Bu suretle kâfirler sırf Dünya için çalışdıkları ve yaptıkları iyi amellerin mükâfatını behemehal

Dünyada alacakları cihetle 20. ﴿وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ﴾ o

küfredenler ateşe arz olunacağı gün de - ki Kıyamet günü - şöyle denecektir.

﴿اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا الخ﴾ - Hazreti Ömer

radıyallahü anhten merviydir: istesem ben sizin en hoş yemekliniz, en güzel yiyimliniz olurdum ve lâkin

gördüm ki Allah tealâ bir kavme tayyibatlarının fena haberini vermiş «

اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا » buyurmuştur, ben tayyibâtımı bâkıy kılmak

isterim demiştir. Yine rivâyet olunur ki Şama geldiği vakıt ona mukaddema misli görülmedik bir yemek

yapılmış idi, buyurdu ki: bu bizim, fakat vefat etmiş olan fukarai müslimîn için ne var? Onlar arpa

ekmeğinden doymuyorlardı, Halid İbni Velid onlara Cennet var dedi, deyince Ömerin gözleri doluktu da

vallahi bizim hazzımız bu hutamda olup da onlar gittiler ise!... Dedi ki Allahü a'lem Cennette aramız ne

kadar uzak olur? demektir. Resuli ekrem sallâllahü aleyhi vesellem bir gün Ehli suffenin yanlarına girdi,

elbiselerine yamalık bulamadıklarından deri ile yamıyorlardı, buyurdu ki siz bu gün mü daha hayırlısınız?

Yoksa her biriniz sabah bir hulle akşam bir hulle giyeceğiniz ve sofranızda sahnın biri gelib biri gideceği ve

evi Kâ'be örtülür gibi örtüleceği gün mü? Biz bu gün daha hayırlıyız dediler. Evet

buyurdu: bu gün daha hayırlısınız. اهـ İbni Zeyd bu âyetin tefsirinde şu âyetleri okumuş «

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ» ve «

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِى حَرْثِهٖ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا وَمَالَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾. ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَانَشَآءُ لِمَنْ نُرِيدُ الى آخر الاية﴾ » ve demiştir ki işte Dünya hayatlarında tayyibâtlarını giderenler bunlardır.

﴿عَذَابَ الْهُونِ﴾ hun azâbı - hevan, ya'ni zillet ve hakaret azâbı.

Bunun bir misal ile izahı:

﴿٢١﴾ وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖٓ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّا اللّٰهَ اِنِّٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢٢﴾ قَالُوٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ

اٰلِهَتِنَاۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ
اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاُبَلِّغُكُمْ مَآ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيٓ اَرٰيكُمْ
قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْۙ قَالُوا
هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَاۜ بَلْ هُوَ مَااسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖۜ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ
اَلِيمٌۙ ﴿٢٥﴾ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوا لَايُرٰٓى اِلَّا
مَسَاكِنُهُمْۜ كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ﴿﴾

Sh:»4353

﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَآ اِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا
وَاَبْصَارًا وَاَفْـِٕدَةً فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ
اَفْـِٕدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ﴿﴾

Meali Şerifi

Bir de Âdın kardeşini an, Ahkafta kavmını inzar ettiği vaktı: ki önünden ve ardından nice nezîrler de geçmiştir, Allahdan başka ma'bud tanımayın diye, çünkü ben size büyük bir günün azâbından korkuyorum 21 Sen, dediler: bizi ma'budlarımızdan çevirmek içinmi geldin bize? Haydi getir! O bize va'd edib durduğun azâbı sadıklardan isen 22 Dedi: o ılim ancak Allah yanında, ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum ve lâkin sizi öyle bir kavım görüyorum ki cahillik ediyorsunuz 23 Derken vaktâ ki onu vadîlerine karşı gelen bir bulut halinde gördüler, bu, dediler: bir ârız (ufukta beliren bir bulut) bize yağmur yağdıracak, hayır, o sizin acele istediğiniz şey: bir rüzgâr ki onda çok acıklı bir azâb var 24 Rabbının emriyle her şey'i tedmir eder, derken öyle oluverdiler ki meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu, işte öyle mücrim bir kavme biz böyle ceza veririz 25 Yemîn ile söylerim: doğrusu biz onlara öyle şeyler vermiş idik ki size o kuvvet ve mükneti vermemişizdir, hem kendileri için kulak ve gözler, gönüller yapmış idik ki ne kulakları, ne gözleri, ne gönülleri kendilerine bir faide vermedi, zira Allahın âyetlerini inkâr ediyorlardı, o istihza ettikleri şey de kendilerini kuşatıverdi 26

Sh:»4354

21. ﴿اَخَا عَادٍ﴾ Âdın kardeşi - ya'ni «اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ هُودٌ»

buyurulduğu üzeri Âd kavmının içlerinden kendilerine Peygamber olan Hûd aleyhisselâm

﴿بِالْاَحْقَافِ﴾ Ahkafta -

AHKAF, esâsen uzun ve i'vicaclı yüksekce kum yığını demek olan «hıkf» ın cem'idir ki o eğri büğrü kum tepeleri demek olup Âd kavmının o inzar sırasında mevkı'leri bu nâm ile yâdolunmuştur. İbni zeyd ve Katâdeden: Yemen bilâdından Şıhr denilen Arzda denize doğru kumluklarda sakin olurlardı, diye İbni Abbastan: Uman ile Mehre arasında, diye rivâyet edilmiş, Muhammed ibni Ishak: da demiştir ki Hûd aleyhisselâm ba's olunduğu vakıt Âdın menazili ve cemaatleri Ahkaf, Umân mâbeyninde Hadramuta doğru kumluk, sonra da bütün Yemen idi, bununla beraber Arzın her tarafına yayılmış ve Allahın verdiği fazla kuvvetleriyle ahalisini kahretmişlerdi اهـ. Mu'cemülbüldanda der ki: bu üç rivâyetin üçünde de ma'nâ birdir اهـ. Ancak Dahhâkten Şamda bir dağdır diye bir rivâyet de varid olmuş ise de İbni atıyye tefsirinde sahih olan demiş: Âdın bilâdı Yemende idi « وَاِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ » onların idi اهـ. (« و الفجر » bak). Demek ki ahkaf kelimesi mefhum i'tibariyle Âdın kuvvetlerine rağmen mevkı'lerindeki çürüklüğü ış'ar eden ve inzar ile mütenasib olan bir kelimedir. Bu cihetle

﴿وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖٓ﴾ - de nüzür inzar ma'nâsına nezîrin cem'i olması da mülâhaza olunabilir. Lâkin masdarın cem'i hilâfı zahir olacağından münzir

ma'nâsına nezîrin cem'i olmak daha doğrudur, ya'ni Hûddan daha evvel ve daha sonra inzar edice Peygamberler de gelmiş geçmiş ise de şimdi sen bilhassa Hûdun inzarını yadet: ﴿اَنْ﴾ şöyle ki ﴿لَاتَعْبُدُوٓا اِلَّا اللّٰهَ اِنِّيٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ الخ...﴾

Sh:»4355

24. ﴿فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا﴾ - ÂRIZ, aslı ma'nâsında bir yanı zuhur eden demek olup bundan muhtelif ma'nâlarda kullanılmıştır. Bu cümleden olmak üzere «ufukta arzan zuhur eden buluta» da ârız denilir ki burada bu ma'nâ ile tefsir edilmiştir. 25. ﴿كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ﴾ İşte biz böyle cezalandırırız öyle mücrim kavmları - ya'ni her vechile onun gibi değil, fakat fecaat i'tibariyle öyle, ummadıkları bir surette gelip her şey'i tedmîr eden bir rüzgâr sür'at ve dehşetiyle saran bir helâk cezası. İbni ebiddünya Kitabı sehabda ve Ebuşşeyh Azamette İbni Abbastan şöyle tahric etmişler ki onun azâb olduğunu ilk tanımaları şöyle olmuşdur: çıkmış olan yüklerinin ve mevâşîlerinin birer kuş tüyü gibi Gök ile Yer arasında uçuşmağa başladığını görmüşler, derhal evlerine girmişler ve kapılarını kapamışlar, derken rüzgâr gelmiş, kapılarını açmış, yedi gece sekiz gün üzerlerine kum seyli akıtmış, sonra da Allah tealâ rüzgâra emretmiş

üzerlerinden kumu açmış ve hepsini denize dökmüş, işte «

فَاَصْبَحُوا لَايُرٰى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْ» budur اهـ. Yine rivâyet olunmuş ki içlerinde

azâbı ilk gören bir kadın olmuştu, ateş alevi gibi bir rüzgâr görmüştü اهـ. Hûd aleyhisselâma gelince:

şöyle rivâyet olunmuş. Rüzgârı hissettiği zaman kendinin ve mü'minlerin üzerine bir hat çizmiş, bir menba'

civarına doğru çekilmişti. İbni Abbastan da şöyle merviydir ki maıyyeti ile beraber bir hazıyreye çekilmişti,

onlara rüzgârdan ancak derileri yumuşatacak ve nefislere neş'e verecek kadar dokunuyor ve fakat Âde

uğrayınca Yer ile Gök arasında göç ittiriyor ve taşlarla beyinlerini parçalıyordu

﴿فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِنْ شَىْءٍ

اِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ﴾ - bu gösteriyor ki onlar için ondan tahaffuz

mümkin idi, eğer Allah tealânın onlara göstermiş olduğu âyat ve delâili inkâr etmeyip

de

Hûd aleyhisselâmın inzarı vechile iyman ve itaat etselerdi, helâk olmıyacaklardı, lâkin dinlemeyip

eğlendikleri için ﴿وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ﴾ o istihza ettikleri - haydı,

getir bize dedikleri - azâb da kendilerini kuşatıverdi - şu halde onlardan daha zayıf olan sizleri kuşatamaz mı? Görülüyor ki bunlarla bütün âfatı Semaviyye beşerin bir cürmüne ıkab olmak üzere anlatılmış olmuyor, Beşerin kesbi ile alâkadar olan afatın dehşeti ve Allah tealânın her kuvvet fevkındaki kudreti anlatılmış oluyor.

﴿٢٧﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً ۜ بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۚ وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٩﴾ وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَ ۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا اَنْصِتُوا ۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَآ اِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿

﴿٣١﴾ يَا قَوْمَنَآ اَجيبُوا دَاعِىَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِهٖ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ
ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَنْ لَايُجِبْ دَاعِىَ
اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِى الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَآءُ
اُولٰٓئِكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٣﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِى خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِىَ
الْمَوْتٰى بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٤﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ
الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا
قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ فَاصْبِرْ كَمَا
صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ
يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ
يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ﴾

Meali Şerifi

Celâlım hakkı için hakikaten etrafınızdaki memleketleri helâk etmişizdir, âyetleri tasrif de etmiştik, gerekti

ki rücu' edeler 27 O vakıt Allahın mâsivâsından yakınlık için ilâh ittihaz eyledikleri kimseler onları

kurtarsalardı ya! Bil'âkis onlardan savuşub yittiler gittiler, ki işte onların sapıtmalarının ve uydurup durdukları iftirâlarının hasılı budur 28 Bir de şu vaktı anlat ki: Cinlerden bir takımını Kur'an dinlemek üzere sana

Sh:»4358

sevketmiştik, bu suretle vaktâ ki ona hâzır oldular, susun dinleyin dediler, sonra bitirildiği vakıt da döndüler, inzar etmek üzere kavımlarına gittiler 29 Ey kavmımız! dediler: haberiniz olsun: bizler bir kitab dinledik, Musâdan sonra indirilmiş önündekini tasdık ediyor, hakka ve bir doğru yola hidâyet eyliyor 30 Ey kavmımız! Allahın da'vetcisine icâbet edin ve ona iyman getirin ki ba'zı günahlarınıza mağfiret buyursun ve sizi elîm bir azâbdan korusun 31 Ve her kim Allahın da'vetcisine icâbet eylemezse Arzda âciz bırakacak değildir ve ona onun berisinden sahib olacak veliyler de yoktur, öyleler açık bir dalâl içindedirler 32 Ya görmedilerde mi ki o Gökleri ve Yeri yaratmış ve onları yaratmakla yorulmamış olan Allah ölüleri diriltmeğe muhakkak kâdirdir, evet, hiç şübhe yok ki o her şey'e kadirdir 33 Ve o küfredenler ateşe arzolunacağı gün: nasıl bu hak değil mi imiş! diye, evet, rabbımız hakkı için diyecekler, buyuracak: "öyle ise haydin tadın azâbı, küfrede geldiğiniz için 34 Binâenaleyh ülül'azim Peygamberlerin sabrettiği gibi sabret ve onlar

hakkında ivedi etme, sanki onlar o va'dolundukları acıyı görecekleri gün gündüzün bir saatinden başka durmamışa döneceklerdir; kâfî bir tebliğ, demek ki ihlâk edilecek başka değil, ancak taatten çıkmış fasıklar güruhudur 35

27. ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرٰى﴾ - Misal tarikıyle ehli Mekkeye hıtabdır. Etraflarındaki helâk olan memleketler, Me'rib, Semûdün Hıcri, Sedûm, Eyke gibi ﴿وَصَرَّفْنَا الْاٰيَاتِ﴾ âyetleri tasrif etmiştik - ya'ni inzar âyetlerini hep onlara türlü şekillerde evirip çevirerek tekrar da eylemiştik, ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ki rücu' edeler - şirkten, ısyandan vaz geçip tevhide döneler, zâten bu inkılâbâtın her biri diğerleri için başlı başına bir âyet bile oluyordu, gösteriyordu ki Allahdan başka dayanılıp perestiş olunacak yoktur.

Sh:»4359

28. ﴿فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ﴾ O vakıt onları kurtarsa idi ya!... ﴿الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً﴾ O Allahın berisinden yakınlık için «

﴿مَانَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى﴾ . ﴿هٰٓؤُلَآءِ شُفَعَآؤُنَا

﴿عِنْدَ اللّٰهِ﴾ » diye şefaat için ilâhlar diye tutundukları kimseler, o ma'bud taslakları neye kurtarmadılar? ﴿بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ﴾ hayır bil'âkis onlardan gaib olup gittiler - ya'ni onları bırakıp Dünyadan ve ı'tikadlarından silinip gittiler ﴿وَذٰلِكَ﴾ ve işte bu - dalâl, bu inkisari hayal ﴿اِفْكُهُمْ﴾ onların ifkleri, ya'ni eseri ifkleri, yalan ve bâtıl ı'tikadlarının vardığı netîcedir ﴿وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ ve uydurdukları iftiranın hasıli mealidir.

29. ﴿وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ﴾ - Bu « اذ » yukarıdaki « اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ » üzerine ma'tuf zannedile bilirse de değildir. « وَاذْكُرْ اِذْ صَرَفْنَا » Takdirinde « وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ » cümlesine ma'tuftur. Arabcada NEFER kelimesi üçten ona ve ondan kırka kadar toplanmış bir cemaate ıtlak olunur.

CİN, İns mukabili gizli mahlûklar, (Sûrei «En'am» da « وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ » âyetinde bu kelimenin iyzahına ve Sûrei «Cinn» e bak). Bu tezkirde mahza ıbret ve inzar için bir kaç rivâyette varid olduğuna göre bunlar Diyarbekir tarafından Nusaybîn Cinlerinden imiş, Ninovalı da denilmiştir.

Fahrüddini Razî der ki: bu vakıanın keyfiyyetinde iki kavil vardır, evvelkisi: Saıd ibni Cübeyr demiştir ki: Cinler istima' ederlerdi, vaktâki recm olundular, Semâda olan bu hâdise her halde Arzda bir şeyden dolayı hâdis olsa gerektir diye sebebini aramağa gittiler, o sırada Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Mekke

Sh:»4360

ehalisinin kendisine icâbetlerinden me'yus olarak islâma da'vet için Taife çıkmıştı, Mekkeye dönmek üzere bulunduğu zamana tesadüf ediyordu. Batni nahıl nam vâdîde kalkmış sabah namazında Kur'an okuyordu, işte oraya Nusaybîn Cinlerinin eşrafından bir bölük Cin uğramıştı, çünkü İblis onları Semanın rücum ile korunmasını iycab eden sebebi öğrenmek üzere göndermişti, Kur'anı işittiler ve sebebin o olduğunu anladılar.

İkinci kavil: Allah tealâ Peygambere Cinleri de inzar edip da'vet etmeğe ve kendilerine Kur'an okumağa me'mur etmişti, onun için Allah tealâ ona Kur'an dinlemek ve kavımlarını inzar eylemek üzere bir takım Cinn

göndermişti اهـ. Ebû Hayyan da Bahirde derki: Cinn kıssası iki kerre olmuştu, birisi Taiften avdetinde ki eshabı Siyerin zikrettikleri kıssa vechile onlardan ensar aramağa çıkmıştı. Vâdii nahlede namaz kılarken dinlediler, o bilmiyordu, sonra Allah tealâ onların dinlediklerini haber verdi, diğer bir kerre de Allah tealâ Peygambere Cinleri inzar eyleyip onlara Kur'an okumasını emir buyurmuştu, bunun üzerine ben Cinlere Kur'an okumağa me'mur edildim, arkamdan kim gelecek dedi, bunu üç kerre söyledi, Abdullah ibni Mes'uddan başkası ses çıkarmamış önlerine bakmışlardı. Abdullah ibni Mes'ud radıyallahü anh demiştir ki: Cin gecesi benden başka kimse hâzır olmadı, gittik Ta hacun şı'bine vardığımızda bana bir hat çizdi, ben gelinciye kadar bundan çıkma dedi, sonra Kur'an okumağa başladı, ben şiddetli bir şamata işittim, hattâ Resulullaha bir şey olmaktan korktum, onu bir çok karaltılar kapladı, onunla benim arama hâil oldu, hattâ sesini işitmez oldum, sonra bulut parçalanır gibi parçalandılar sonra bana: bir şey gördün mü? dedi, evet beyaz esvaba bürünmüş siyah adamlar gördüm dedim, işte onlar «Nusaybîn» Cinleri buyurdu اهـ.

Taberî tefsirinde der ki:

Sh:»4361

Allah tealânın «وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ» buyurduğu Cin neferinin kaç

aded olduğu hakkında ehli te'vil ıhtilâf etmişlerdir. Ba'zısı yedi nefer idi dedi: ezcümle İbni Abbastan Ikrime demiştir ki Nusaybîn ehalisinden yedi nefer idiler. Resulullah onları kavımlarına Resul yaptı, diğer bazıları da dokuz idi dediler. Ezcümle Zirr ibni Hubeyş demiştir ki: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Batnı nahlede iken « فَلَمَّا حَضَرُوهُ » inzal buyuruldu, dokuz idiler birisi Zevbea idi: « فَلَمَّا حَضَرُوهُ » kavli, ya'ni Allahın Resulüne sarf buyurduğu Cin neferleri Peygamberin huzuruna vardıklarında demektir اهـ. Alûsî de şunları kaydetmiştir: «İbni Ebi Hatimin Mücahidden tahricine göre, yedi idiler: üçü Harrandan, dördü Nusaybînden, isimleri de: Hasâ, Mesâ, Şasır, Masır, Elerdevanyan, Serme, El'ahkam yâhud Elahkab idi, Taberânî Evsatta ve İbni Merduye, Cinnin Resulullaha iki kerre gönderildiğini nakleylemişlerdir. Şihabi Hafacî de - Kazıy haşiyesinde Sûrei Cinde - zikreylemiştir ki hadîsler cinnin gönderilmesi altı kerre vakı' olduğuna delâlet eylemektir. Rivâyetlerde gerek aded ve gerek sâir hususta görülen ıhtilâf da bununla tevfık edilmiş olur. Netekim Ebû Nuaym tahric etmiştir ki ehli Nusaybînden dokuz nefer Batni nahleden gittiler, bunlar fulân ve fulân ve fulân vel'erdevanyan vel'ahkab kavımlarına münzir olarak vardılar, sonra da çıktılar, Resulullaha vefd «hey'eti murahhasa» olarak geldiler, üç yüz idiler. Hacune kadar geldiler, el'ahkab geldi, Resulullah sallallahü aleyhi veselleme selâm verdi: ve kavmımız likana nâil olmak üzere Hacunda hâzır bulunuyorlar dedi: Resulullah da Hacunda geceden bir saata va'd verdi اهـ. İbni ebî hatimde Ikrimeden: bu âyette onların Musıl cezîresinden on iki bin

olduklarını tahric eylemiştir. Bu adedi Keşşafta da hikâye eder. Resulallahın onlara okuduğu Sûre « اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ » idi. Bununla beraber Bahirde İbni Ömer ve Cabir ibni Abdillah radıyallahü anhümadan nakletmiştir ki aleyhissalâtü vesselâm onlara « الرحمن » Sûresi okudu « فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ»

Sh:»4362

dedikçe: hayır rabbımızın âyâtından hiç bir şey tekzib etmeyiz « رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ » derlerdi. Bir de Ebu Nuaym Delâilde Resulullaha cinnin gelişi, nübüvvetin on birinci senesinde olduğunu tahric eylemiştir. Bu kıssa hicretten üç sene evvel idi denilen de bu ma'nadadır اهـ.

30. ﴿كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى﴾ - Musâdan sonra deyipde Isâyı söylememelerine iki vecih beyan etmişlerdir: Birincisi, zira Musâ aleyhisselâm iki Ehli kitab beyninde müttefekun aleyhtir ve ona indirilen kitab Kur'andan evvel ecelli kütüb idi, Isâ aleyhisselâm da onunla amele me'mur idi. İkincisi; Ata demiştir ki: çünkü Yehûd milleti üzere idiler اهـ. Bu ifâdelerin bir hayli noktaları bu gizli mahlûkların zannedildiği gibi sâde mücerredattan ıbaret olmadıklarını ış'ar etmekten hâlî

kalmıyor. Onun için Mütekellimîn bunlara ecsamı latîfe ta'bir etmişlerdir.

﴿مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ Önündekini, ya'ni Tevratı yâhud bütün kütübi sâlifeyi tasdıklıyor ﴿يَهْدِى اِلَى الْحَقِّ﴾ hakka, ya'ni usul i'tibariyle sahih i'tikada ﴿وَاِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ ve doğru bir yola - füru' i'tibariyle de doğru Allahın rızasına irdirecek amelî ahkâmı şer'ıyyeye hidâyet eyliyor. 31. ﴿يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ﴾ - Burada ba'zıyyet ifâde eden « مِنْ » ile « مِنْ ذُنُوبِكُمْ » denilmesi şayanı dikkattır. Denilmiş ki murad halîs hakkullah olan günahlardır. Zira ıbâdın hukuku mücerred iyman ile mağfiret olunuvermez. Gerçi bir harbî kanlar döküp mallar yağma etmiş olup da sonra müsliman olsa islâmı hiç şübhesiz bütün geçmişlerini keser atar ise de yine o harbînin bir kaç sene evvel istîman ile gelip bir şahıstan borc almış olduğunu farz etsek bu kerre mücerred islâma gelmesiyle o borcun sâkıt oluvermesi lâzım gelmez. Ya'ni aynî dâr içinde zimmî ve muahidin islâmı, muayyen olan hukukı

Sh:»4363

ıbâdi ıskat eylemez. Bu Cinlerde kendi kavımları içinde iymana da'vet eyledikleri için yalnız ba'zı zünubun mağfiretini va'd eylemişlerdir. Daha diğer vecihle de söylenmiştir. 32.

﴿وَمَنْ لَايُجِبْ دَاعِىَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِى الْاَرْضِ﴾ Her kim de

Allahın da'vetcisine, ya'ni Peygambere ve Peygamberin elçilerine icâbet eylemezse Arzda âciz bırakacak değildir. - Ya'ni Allahı âciz bırakıp da onun azâbından kendini kurtarabilecek değildir. Bu âyet, tehdid ve inzarı hulasa etmiş oluyor. Ve burada Cinlerin sözü hıtam buluyor. Nihayet ba's-ü mead mes'elesi takrir olunmak üzere buyuruluyor ki: 33. ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا﴾ görmediler de mi - bu ru'yet göz görüşünden kalb görüşü ile re'y ve istidlaldir. Ya'ni şu görülüp duran Semâvât ve Arzı halk etmiş ﴿وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ﴾ ve onları halk ile yorulmamış - bu kayd, Yehûdün «altı günde halk etti de yedinci gün dinlendi» demelerini reddir. Netekim sûrei « ق » da « وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ » buyurulmuştur ﴿عَلٰٓى اَنْ يُحْيِىَ الْمَوْتٰى﴾ - ıhyayı mevtâ « اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِى بِهٖ فِى النَّاسِ » mazmununca ıhyaya da şâmil olduğunda şübhe yokdur. ﴿بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ﴾ Evet hiç şübhe yok ki o her şey'e kadirdir - ıhyanın da her türlüsüne kadirdir. Onun için islâm her halde ebedî hayat bulacak, kâfirler Cehenneme girecektir. 34. ﴿وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا الخ۰۰۰﴾ 35. ﴿فَاصْبِرْ﴾ Böyle olunca - ya'ni kâfirlerin âkıbeti böyle ateş olacak ve hakkı i'tirafa mecbur kalacak olunca ya Muhammed, sen sabret ﴿كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ﴾ ülül'azim Resullerin sabrettiği gibi - çünkü sen de onlardansın.

ÜLÜL'AZM, azim sahibleri, azm, bir işin icra ve infazına kalbi kat'iyyetle bağlamak, yâhud irâdede

Sh:»4364

sabr-u sebat ile ta'kıbi murad, ictihad demektir. « مِنْ » de « الرُّسُلِ », beyâniyye ve teb'izıyye olmak muhtemildir. Beyan olunduğuna göre ülül'azimden murad Resuller olduğunu, Resullerin hepsi azim sahibleri bulunduğunu gösterir. Çünkü Peygamberlerin hepsi sabr-u sebat, azm-ü ıkdam sahibleridir. Ba'zıyye olduğuna göre de Peygamberler içinden azimlerinin fevkal'âdeliğiyle mümtaz bir kısım, ya'ni sahib şerîat olup onun te'sis ve taririnde çok çalışan ve onun meşakkatlerine ve hasımlarının düşmanlıklarına tehammül ederek sabreyliyen Rusüli kiram ki bunların meşhurları « وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا » âyetinde isimleri sayılanlardır. Bu babda daha başka kaviller de vardır. Bizim fikrimizce Kur'anda isimleri zikrolunan Peygamberlerin hepsi ülül'azim rusüldür denilmek de doğrudur. Zira rusül Kur'anda mezkûr olanlardan

ıbâret değildir. « وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ » vardır. 35.

﴿وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ﴾ sabret de onlar: o kâfirler, bahusus Kureyş kâfirleri hakkında azâbı

acele etme

﴿كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ﴾

sanki onlar va'dolundukları sonu görecekleri gün bir günün bir saatinden fazla durmamış gibi olacaklardır -

o saat gelince onun hevlinden ve Âhıretin uzunluğundan Dünyada durdukları senelerce ömür az o kadar

az gelecektir. Müddeti devri felek bir gündür adem bir nefes. ﴿بَلَاغٌ﴾ yeter. - ya'ni bu size edilen

va'z-u tezkir son derece beliğ, kâfî bir öğüttür, elverir. Yâhud beliğ bir tebliğdir. Haberiniz olsun, duymadık

demeyin ﴿فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ﴾ hasılı helâk olacak başkası değil,

ancak o fasıklar güruhudur. - Taatten çıkmış, öğüt dinlemez fasık kavımdır. Alûsî tefsirinde der ki: bu sûrenin

âyetleri

Sh:»4365

miyanında işbu « كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ الخ... » âyetinin bir hasıyyeti bulunduğunu iş'ar

eden ba'zı asâr vardır: Taberanî duâda Enesten Peygamber sallallahü aleyhi vesellemden şöyle tahric

etmiştir: buyurdu ki: bir hâcet diledin ve onun is'af olunmasını arzu ettin mi? şöyle de: «

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ. بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِى لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْحَلِيمُ سُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُونَ اِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ اِثْمٍ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةِ مِنَ النَّارِ. اَللّٰهُمَّ لَا تَدَعْ لِى ذَنْبًا اِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا اِلَّا فَرَجْتَهُ وَلَا دَيْنًا اِلَّا قَضَيْتَهُ وَلَا حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ اِلَّا قَضَيْتَهَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.»

Tek olan Allah'tan başka hiçbir İlâh yoktur. Onun hiçbir ortağı da yoktur. O çok yücedir, çok büyüktür. Tek olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O kullarına karşı çok yumuşak ve çok cömerttir. Daima diri ve kullarına yumuşak davranan kendisinden başka hiçbir ilâhı bulunmayan Allah'ın adıyla, yüce Arşın sahibi olan Allah'ı tesbih ederim. Hamd, âlemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur. Sanki onlar kendilerine vaad edilen sonu görecekleri gün bir günün bir saatinden fazla durmamış gibi olacaklardır. Bu yeterli bir

tebliğidir. Helak olacak başkası değil ancak o fasıklar güruhudur. Allah'ım, senden rahmetine sebep olacak şeyleri, mağfiretine sebep olacak iradeni, her türlü günahtan kurtuluşu, her türlü iyiliği elde etmeyi, cennete kavuşmayı, cehennem ateşinden kurtulmayı diliyorum. Allah'ım bana bağışlamayacağın bir günah. Ferahlık vermeyeceğin bir sıkıntı, ödettirmeyeceğin bir borç, yerine getiremeyeceğim dünya ve ahiren ihtiyaçlarından herhangi bir ihtiyaç bırakma, ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım! Bunları rahmetinle ihsan et ya Rab!"